

Таляр Марії Терези

Олександр Огуй (Чернівці)
Олександр Каглян (Київ)

Таляр Марії Терези (1740—1780), карбований за конвенційною стопою (39,5 мм, вагою 28,0668 г), можна вважати не лише найвідомішою срібною монетою світу, а й особливо актуальною для Західної України. За іронічними словами Г. Дроздовські [Drozdzowski, 1984: 32], на буковинках початку ХХ ст. жіночі монетні прикраси – салби – часто містили великі талари Марії Терези, “улюблені як тут, так і в Ефіопії”. І це дійсно так. За результатами проведеної авторами вибірки на матеріалі 82 буковинських салб, із 2500 виявлених на них монет 454 припадали на посмертні левантинські талари Марії Терези і лише 6 її прижиттєвих емісій, не рахуючи ще 33 талари інших правителів [Огуй, 2005], тобто талари Марії Терези склали майже 1/5 матеріалу монетних прикрас.

Розглянемо системно ці популярні монети, що ще не стали предметом окремого розгляду. Для цього зупинившись на історико-економічних чинниках появи цих таларів, визначимо їх основні видозміни, розміри емісії як за життя правительки, так і по її смерті; встановимо основні різновиди.

Коротка історія становлення монетної системи Австрії

Як відомо, Марія Тереза вступила на престол відразу після смерті свого батька Карла VI 20 жовтня 1740 р., за її словами, “без грошей, без кредиту, без армії, без власного досвіду та науки, настанок також без порад і розрад”. Відразу ж розпочавши боротьбу на руках із малим Йосифом (майбутній імператор Йосиф II) за свій спадок проти численних претендентів на престол (Фрідріх Великий та ін.), вона набиралася необхідного досвіду, розбудовуючи армію, що вимагало грошей. Тому вона насамперед узялася за зміцнення фінансів та створення монетної системи, що відповідала потребам часу.

Як відомо, архаїчна фінансово-грошова система Австрії, що ґрунтувалася на

лейпцизькій стопі 1737 р., знаходилася після сілезьких воєн на межі краху. Імператриці повезло знайти відповідну людину для владнання фінансових справ. Сілезький граф Фрідріх Вільгельм фон Гаугвітц, якого, як писала Марія Терезія, “провидіння Боже послало на благо її земель”, доклав значних інтелектуальних та вольових зусиль до проведення грошової реформи.

Упорядкувавши податкову систему, саме він створив у 1749 р. “Directorium in publicis et cameralibus”, яке (за допомоги банківських домів, у т. ч. Неттіне, Фріса та ін.) зайнялося новим урегулюванням фінансових справ та підготувало проведення конвенційної реформи. В основу монетної системи, запровадженої за законом від 7 жовтня 1750 р., граф фон Гаугвітц поклав “рейнський флорин” (р. фл.), розмінний на срібні, а згодом і мідні крейцери. За монетною конвенцією між Австрією та Баварією (21.09.1753) цей флорин, якому за обігову монету відповідав гульден (Gulden), містив: два півгульдени, три двадцятикрейцеровики, 3/4 сімнадцятикрейцеровиків, 6 десятикрейцеровиків, 8,57 семикрейцеровиків, 12 п’ятикрейцеровиків, 20 трьохкрейцеровиків, 60 крейцерів та 120 денаріїв конвенційною монетою, карбованих з кельнської марки срібла (283 г срібла). Два лічильних флорини або гульдени склали, за цим циркуляром, 1 таляр (Thaler), який був полегшеним взірцем попереднього, т. зв. спеціального талара (Speciesthaler). Саме талари набули торгівельний характер (особливо левантинський таляр Марії Терези 1780 р., що став своєрідною “експортною валютою”) [див. Огуй, 1997, с. 133-134; 2005, с.98-106; Probst1994, с.494-497].

Основні типи австрійських таларів

В 1741 р. з’явилися перші срібні «спеціальні» талари з портретом молодої правительки (рис. 1) та її титулом ерцгерцогині Австрії, королеви Угорщини та Богемії, карбовані за стопою 1737 р. та за

інструкцією від 17 липня 1742 р. (28,82 г 875 проби) [Szaivert1991, с. 9]. Для Угорщини цим таларам відповідали мадонталари, назва яких походить від зображеної на них Матері Божої з немовлям (рис. 2).

На таларі від 1746 р. титул доповнено написом, що вона є імператрицею Священно-Римської імперії, оскільки 25 вересня 1745 р. її чоловіка – Франца Стефана Лотаринзького коронували в Франкфурті імператорською короною (рис. 3, 4).

Наступна велика зміна припала на 1753 р., коли Австрія прийняла монетну конвенцію з Баварією та рядом південно-німецьких держав. За цією конвенцією карбувалися конвенційні монети та талари стабільної

Дівчина-галичанка з таларами М. Терези (нижній ряд).

Марія Тереза, Божою милістю імператриця Священної Римської Імперії, королева Угорщини, Богемії, Галичини та Володимерії (Волині), ерцгерцогиня Австрії, княгиня Трансильванії, герцогиня Бургундії, Брабанту, Люксембургу, Мілану та Мантуї, графиня Фландрії, Тіролю та Горіції, маркграфиня Бургау та Штірії.

брабантських патагонів XVII ст. карбувався символ Нідерландів – косий бургундський хрест св. Андрія з чотирма коронами на аверсі та австрійським двоголовим орлом з п'ятьма гербами: центральним австрійським, угорським, богемським, штирійським та міланським на реверсі.

Таляри Передньої Австрії (1765–1767) містили напис та герб Бургау, який тримають два грифони (рис. 20), а на йоахімталярах, що інколи чеканили в Моравії, в щиті на грудях імперського орла зображений Св. Йоахім та чеський лев (рис. 21). До талярів Марії Терези можна віднести і міланське скудо з її портретом (рис. 22).

Ще в 1750-х роках портретні таляри потрапили на східний ринок, де вони завдяки своїй захищеності стали улюбленими засобами платежу та жіночими прикрасами, які засвідчували певний ступень соціального багатства. На Сході їх можна було певною мірою вважати фінансовою страховкою, що гарантувала певний прожитковий мінімум при неладах у сімейному житті. В обмін на предмети розкоші (шовк та каву) ці монети велетенським обсягом поступали в Турецьку Порту та на Левант (Схід), звідки вони й отримали своє найменування левантинські. Сфера циркуляції монети простягалася від Балкан та Греції (що належали Туреччині) через Африку, Абіссінію та Аравію аж до Яви. Спроба замінити таляри Марії Терези талярами її чоловіка Франца I та сина Йосифа II виявилася безрезультатною – східний ринок не прийняв ці монети [Munze-800: 14]. Через це популярні таляри, що користувалися стабільно високим курсом, незмінною вагою та пробєю, гарною збереженістю в обігу та добрим захистом від фальшування, намагалися імітувати ще за часів життя Марії Терези. Імітації карбувалися в республіках Венеції та Пагузі. Імітував таляри і власний чоловік – Франц Стефан, і ворог – Фрідріх Великий [Algam 1992: 11]. Більше того, у той час, коли

Марія Тереза після 7-літньої війни намагалася виконати свої боргові зобов'язання, прусський король разом із своїм директором монетарної справи Й. Ф. Грауманном намагалися вийти із фінансових труднощів погіршенням власних карбувань. Він і взявся за виготовлення талярів Марії Терези “у прусській манері”, яку не можна позначити іншим чином, ніж фальшування. Проте за своїм обсягом ця продукція поступилася суто австрійським емісіям.

Монетні двори та обсяги прижиттєвого карбування для Леванту

За часів Марії Терези (1740–1780) монетну продукцію випускали територіальні монетні двори, які функціонували в австрійському Відні, штирійському Граці, тірольському Галі, угорській Кремніці, чеській Празі, угорсько-трансильванській Надьбані, трансильванському Карлсбурзі, передньо-австрійському Пюнцибурзі, бельгійському Брюсселі та ін. Вони позначалися на монетах певними геральдичними символами (рис. 23, 25, 29, 31) та скороченими надписами – назвами дворів (рис. 5, 33, 27), їх управителів та майстрів (ймовірно, для контролю за якістю продукції) (рис. 24, 26–28, 30, 32–34).

Монетна продукція виготовлялася зі срібла ерального (державного), видобутого на рудниках, та приватного, з якого карбувалися великими обсягами таляри. Закупівлю приватного срібла та продаж готових талярів на Левант (Близький Схід) організував барон Й. фон Фріс, який мав добрі «бізнесові» задатки. За посередництва Й. Фріса лише з 1752 по 1763 рр. було продано Туреччині через сусідню з Буковиною Трансильванію понад 8 млн левантинських талярів для подальшого їх перекарбування на турецьку монету чи на перепродажу [Probszt 1994: 508–509]. Крім них, на Близький Схід, де ці монети (особливо із зображенням Марії

високої якості (28,06 г 833 проби). На гурті талярів (завдяки технічному нововведенню шпіндельних пристроїв замість валикових) з'явився високорельєфними літерами девіз імператриці JUSTITIA ET CLEMENTIA (Справедливість і м'якість), що не давав зрізувати чи сплизувати гурт, тобто проводити стандартну практику тих часів (рис. 5–7).

У 1765 р. імператриця зображена на талярах у великій вуалі – помер її коханий чоловік Франц Стефан (рис. 8).

Східний ринок відмовився приймати таляри з великою вуаллю. Це дійшло до того, що наступними роками було карбовано на монеті зображення імператриці без вуалі, проте з датою 1765 (рис. 9–11).

У 1772 р. проблему було розв'язано тим, що важку вуаль (рис. 12) було замінено легкою, ледь видимою, проте монети залишалися подібними до емісії 1765 р. (рис. 13–16).

Вуаль збережеться на талярах старіючої імператриці аж до її смерті в 1780 р.

Поряд із портретними талярами (у т. ч. італійськими скудо) карбувалися й непортретні емісії. “Мадонні” емісії Угорщини (1767–1780), що замінили портретні випуски (1741–1765), містили на аверсі щит із угорським гербом, який несуть два ангели, а на реверсі – зображення Мадонни з дитиною – Христом (рис. 17).

На важчих, т. зв. нідерландських (рис. 18) «коронних» кронталярах (1755–1780: 29,44 г 873 проби), що замінили портретні (рис. 19) дукатони (1749–1754: 33,23 г 873-ї проби), за традиціями

Терези завдяки їх якості) користувалися підвищеним попитом, надійшло ще 9 млн. талярів. У 1751–1763 рр. чистий прибуток від продажу 17 млн. талярів склали 1,25 млн. фл. (66,5 % відійшли державі та 38,5 % – Фрісу), а з 1763 р. барону діставалося вже 64 % прибутку, після чого уряд відмовився подовжувати співпрацю з ним. Надалі уряд намагався одноосібно втримувати щорічний прибуток з талярного карбування в межах 70 тис. фл. [Peez 1898: 44–45].

До 1750-х років талари (у т. ч. і левантинські) карбувалися на різних монетних дворах. Одним із найпотужніших був монетний двір у Галі (Тіроль). У 1748 р. його було технічно переобладнано – замість валкового пресу (на водяному приводі), що давав нерівний гурт, срібло з якого могли підрізувати підприємливі люди, було вперше використано шпindelне карбування. Саме це карбування давало виразний гурт з рельєфними літерами, що унеможлилював обрізування монет. У 1750 р. з'явилося нове монетне розпорядження, спрямоване на збереження якості таляра. За цим розпорядженням, для торговців стало вигідно здавати сирцеве срібло на перекарбування в талари для їх подальшого збуту на Близькому Сході. Для цього утворилося два акціонерних товариства: одне із них експортувало талари на Схід водним шляхом, а інше – сухоходом. Монетний двір Галь досяг свого апогею в 1764 р., коли в Галі було перекарбовано в талари 50 т сирцевого срібла. Одна третина прибутку дісталася державі, а дві третини – торговцям.

Про один із гальських торгових домів, який не був найбільшим постачальником срібла, відомо, що тими роками він отримував щорічно фантастичну суму в 120 тис. гульденів. Загалом Галь до 1764 р. накарбував 17 млн талярів. У 1764 р. Галь під тиском конкурентів змушений був поступитися своїм південнонімецьким конкурентам. Враховуючи за таблицями дослідників [Moser, с.208] номінальну вартість монет, загальний обсяг монетної продукції Галю 1740–1780 рр. склав 49,08 млн фл., із яких 37 млн 945 тис. фл. припадало на талари (переважно левантинські), 85% яких було відкарбовано до 1765 р. (рис. 5, 10, 12, 25, 26)

З 1764 р. – після розриву контракту з Фрісом, фірми якого знаходилися в Галі –

М. Тереза на початку свого правління.

Монетне управління (Muenzamt) зробило основним монетним двором для карбування левантинських талярів Гюлцбург, заснований для забезпечення монетною продукцією всієї Передньої Австрії. Завдяки близькості до Аугсбурга та до його численних банків він був ідеальним стартовим місцем для карбування левантинських талярів. Це призвело до наростання емісій Гюлцбурга. У 1764 р. там, наприклад, накарбували 2,512.905 левантинських талярів (тобто понад 5 млн фл.) [Peez 1898: 81], а в 1767 р. – 5,537.401 фл. з 13,1 млн фл. всієї монетної продукції. За наявними матеріалами видно, що інші – неталярні карбування займали щонайбільше 2,5 % всіх монет, тобто обсяг іншої монетної продукції Гюлцбурга наближався до 2,5 млн фл. розмінної монети, яка залишалася в країні для потреб внутрішнього ринку. Левантинського

Імператор Франц I Лотарінгський та М. Тереза в сімейному колі.

карбування, яке не потрапляло в місцевий обіг, мало перевищити за наближеними розрахунками 100 млн фл. (тобто до 50 млн екз.) (рис. 13, 33, 34).

Що стосується Відня, то в 1751—1763 рр. у Відні з'явилося понад 5,18 млн талярів (сумою на 10,37 млн фл.), у 1764 р. — ще 1,49 млн екз. (2,98 млн фл.) [Peez 1898: 44], а в 1767 р. талярів та півталярів було накарбовано відповідно на 2,087.200 та 90.014 фл. [Becher 1838, I, 1: 182—183]. З 1771 р. емісія талярів зменшилась і до 1780 р. досягла всього 1.120.404 талярів (тобто 2 млн. 240,8 млн фл.) (рис. 3, 8, 9, 23, 24). Таляри з'являлися і в Празі (рис. 6, 14, 15, 29), і в Граці, проте незначними тиражами (разом до 2 млн фл. за 1740—1780). В угорській Кременіці карбувалися “мадонні таляри”, причому їх з'явилося в 1767 р. майже в 40 разів менше ніж у Відні — всього відповідно на 50.828 фл. [Becher 1838, I, 1: 182—183]. Лише в 1780 р. ці таляри, які так і не стали левантинськими — східний ринок їх не прийняв, досягли обсягу 360,3 тис. фл., маючи попередніми роками — після 1754 р. значно менші емісії [Peez 1898: 81]. Загалом у Кременіці було накарбовано в 1741—1780 рр. всього до 8,9 млн фл. (по 150 тис. талярів щороку) із 67,5 млн фл. монетної продукції (рис. 2, 4, 7, 11, 17, 28).

Грошовий обіг Австрії доповнювали регіональні випуски Бельгії — срібні півкронталяри 1755—1765 рр. (8,7 млн екз.) та кронталяри (рис. 18) 1755—1779 рр. (8,6 млн екз.), середньорічні випуски якої (250 тис. монет на рік) перевищували емісії Кременіца майже вдвічі. Однак і ці монети не стали левантинськими — вони обслуговували потреби промислово розвинутої провінції. Згодом за правління Йосифа II (1780—1790), [див. Krause 1994; 1995], Брюссель випустив по 5,6 млн половинок та цілих кронталярів 1781—1790 рр. (тобто по 390 тис. монет щороку) і 30 тис. половинних та цілих суверенів 1786—1790 рр.

Що ж до обігу тих земель, де не було монетарень (міста Лінц, Брно, Лайбах, Клагенфурт, Львів), то там перебували монетні спеціалісти (Muenzprobierer), які забезпечували “погашення” (придбання) виробів із золота та срібла, що, за винятком галицького срібла, доставлялися переважно до центральної монетарні у Відень. Крім того, віденська монетарня забезпечувалася міддю, сріблом та золотом із

нижньоавстрійських Аннаберга та Нойзоля (Neusohl), де й виготовлялися мідні заготовки для Кременіци. Кременіца використовувала переважно золото та срібло із нижньоугорських родовищ, а також надходження зі Львова.

Посмертні випуски у часи монархії

Після смерті імператриці карбування талярів було на час припинено. Проте торговці сріблом та талярами із Аугсбурга переконали цісаря Йосифа II надати дозвіл до подальшого карбування талярів, датованих 1780 р. — роком її смерті. Оскільки ці таляри із зображенням Марії Терези користувалися на сході завдяки їх якості великою популярністю, то за згодою цісаря продовжилося їх карбування для Леванту (Ліван, Сирія, Палестина, Туреччина), “допоки існуватиме потреба”, а згодом для торгівлі з державами Північної Африки (Абіссінією: Ефіопією, Занзібаром та Суданом), де їхня вартість становила 2,5-4 тис. каурі [див. Воронов 1986: 66; Coffing 1982: 59—62].

Спершу ця талярна монета (з ініціалами SC, SF) карбувалася в Пюнцибурзі, (маркграфство Бургау) що знаходився в т. зв. Передній Австрії (нині Баварія). На аверсі таляра з Пюнцибурга, який став предметом наступних наслідувань — портрет імператриці старшого віку з брошкою в 9 перлів (і без перлин) та у вуалі, яка з урахуванням побажань арабів є невеликою на розмір (рис. 35). Напис M.(ARIA) THERESIA D.(EI) G.(RATIA) R.(OMANORUM) IMP.(ERATRIX) HU.(NGARIAE) VO.(HEMIAE) REG.(INA) означає “Марія Терезія, Божою милістю римська імператриця, королева Угорщини та Чехії”. Під бюстом — ініціали S.F. на позначення імен двох монетних службовців із Пюнцибурга 1780-х рр.: Тобіас Шьобль (Thomas Schoebl: S) та Йосиф Фабі (Joseph Faby: F). У 1792-1796 та в 1799 рр. виник варіант TS-IF [Novotny, 2003, с. 161].

На звороті монети розміщено імперського подвійного орла з австрійським щитом посередині (геральдично: срібна полоса на червоному фоні), оточеним чотирма гербами: Угорщини з Словаччиною (полоси та хрест), Богемії (лев), Бургундії та Бургау (Пюнцибург). Напис ARCHID.(UX) AUST.(RIAE) DUX BURG.(UNDIAE) CO(MES). TYR(OLYS) перекладається як “Ерцгерцогиня Австрії, герцогиня

Бургундії, графиня Тіролю, 1780”.

Карбування левантинських талярів було згодом продовжено у Відні на тодішній цісарській монетарні (вул. Гімеллпфортгассе). На віденських карбуваннях було знято стандартні S.F., а з'явилося позначення I.C. — F.A. під кігтями орла, що вказували на ймення монетного майстра Йоганна фон Кронберга (Johann von Cronberg: I.C.) та управителя монетарні Франца Айхерау (Franz Aicherau: F.A.). Цей тип монет карбувався з 1780 по 1795 р. (рис. 36).

У ході наполеонівських воєн (1792—1815) Австрія була змушена відступити Бургау (Передню Австрію з Пюнцибургом) Баварії, внаслідок чого монетарню там було закрито. Для подолання дефіциту талярів для левантинської торгівлі карбування було продовжено у Відні (згодом і по нині з ініціалами S.F.) та в ряді інших міст (рис. 37, 38).

Монетарня Карлсбургу (нині Альба-Юлія, Румунія) карбувала левантинські таляри періодично з 1788 по 1820 р. Більшість карлсбурзьких карбувань можна відізнати за ініціалами A.H.-G.S. під кігтями орла, які вказують на прізвища тодішніх майстрів (рис. 39, 40).

Монетарня Праги випустила левантинські таляри з 1836 по 1842 р. (точніше, в 1836—37 та в 1841—42 рр.) загальним обсягом 245789 екз. Характерною ознакою перших емісій є ініціали P. S. — I. K. (рис. 41)

Угорський Кременіц (нині м. Банська Штявниця у Словаччині) випустив у 1784 р. рідку серію таляра. Монетні двори в італійському місті Мілан випускали таляри у 1790—1802 (рис. 42) та 1817—1846 рр. (з перервою у 1824—1831 рр.), а у Венеції — з 1820 по 1866 р. (перерва у 1847 р.). Італійські таляри (попри типове SF) виявляють ще ряд специфічних відмін [Novotny, с. 161—162; Peez, 82—85].

Орієнтація на створення єдиної німецької держави призвела в 1857 р. до спроби уніфікації грошових знаків у т. зв. Монетному Союзі (Muenzverein). Попри те, Австрія зберегла за собою також право карбувати за конвенційною стопою 1753 р. торговельні монети: таляри Марії Терезії (так звані левантинські таляри курсом в 2 фл. 10 кр.) і дукати (курсом понад 5,5 фл.), що складали відповідно 9,88 % та 22 % австрійської монетної продукції того часу

[Griessmeier 1914: 67; 73]. За десятиріччя (1857–1867) нових левантинських талярів накарбували на 31,63 млн. фл., тобто до 15,5 млн штук. З 1866 р., після відділення Мілану та Венеції, технічно найкраще оснащений Відень перейняв на себе карбування левантинських талярів. З 1867 по 1892 р. їх було накарбовано у Відні 30,3 млн екз. 60,5 млн фл. [Peez 1898, с.85]. При цьому вже в 1879 р. нелевантинський таляр став історизмом – саме тоді відкарбували останні пам'ятні таляри.

Готуючись до реформи, міністерство фінансів у квітні 1892 р. продовжило дію імперського патенту від 17 квітня 1858 р. про обмін конвенційної монети в державних касах до 31 грудня 1892 р., після якого монети буцімто втрачали вартість. За інформацією чернівецького фінансового управління, кронталяр (хрестовий таляр з короною) відповідав 2 флоринам 30 кр., а левантинські таляри – 2 фл. 13 кр. [Gaz. Vuc. – 1892. – 20. Aug./ 1 Sept. (№ 66): 3]. Тому в серпні 1892 р. директор Віденської монетарні П. фон Прегенбург (P. von Praegenburg) в інтерв'ю з кореспондентом “Bukowiner Revue” [BR. – 1892. – 21 серпня (№ 1177): 6–7] зазначив, що карбування левантинських талярів для Абіссинії (!) призупинено – чекають на розпорядження зверху. Дискусії засвідчили, що ці монети приносили значний прибуток у східній торгівлі (як указувалося в тогочасних довідниках, із північноафриканськими Суданом, Абіссинією, Занзібаром тощо. Тому згодом – наприкінці 1892 р. – року карбування (та й вільний продаж і в межах імперії) левантинських талярів із зображенням Марії Терезії, які не вкладалися в нову монетну стопу, було повторно дозволено до 1899 р. Уже в 1897 р. їх з'явилося до 20,3 млн екз. [Peez 1898,

с.85]. При собівартості срібла на 2 крони 45 гелерів, ці монети, популярні й серед сільського населення (в т. ч. і Буковини, і Галичини), отримали в монархії завищений курс в 4 крони 21–27 гел. [Griessmeier 1914: 67; Hickmann 1911: 27].

За пізнішим цісарським розпорядженням від 21 вересня 1899 р. визначалося, що з 1 січня 1900 р. “коронова валюта остаточно проголошується єдиною державною валютою і стає складовою всіх існуючих правових та економічних відносин”, тому всі розрахунки мають проводитися в ЗКВ. Попередні торговельні монети АВ (золоті дукат; 4 та 8 флоринів; срібні левантинські таляри), що в країні “більше не володіють купівельною спроможністю”, офіційно знімалися з обігу [Probst 1994: 545], зберігаючи певний грошовий курс, відзначений вище. Карбування левантинських монет, однак, було продовжене і надалі – цього вимагали потреби східного ринку.

В Австрії таляр втратив силу платіжного засобу в 1858 р., але залишався в обігу до 1892 р. – до запровадження ЗКВ. На 1897 р., за даними дослідників, було карбовано понад 200 млн екз. цієї монети. У Північній Африці та в арабському світі цей таляр залишався до 1960 р. якщо не державним, то вживаним платіжним засобом.

Випуски левантинських талярів у ХХ ст.

Попри запровадження ЗКВ Австрія продовжувала з деякими інтервалами карбування левантинських талярів у Відні. Після створення Австрійської республіки карбування монет було продовжено, причому в ексклюзивних випадках таляри Марії Терези карбувалися не лише в сріблі, а й у міді та золоті. Так, у 1926 р. імператор Ефіопії Хайле Селасіє, відвідавши Відень,

отримав у подарунок унікальний золотий таляр Марії Терези [Muenze, 1994, с.10].

У 1935 р. Італія завоювала Абіссинію, внаслідок чого Муссоліні було потрібно якомога більше місцевої валюти, якими виявилися популярні таляри Марії Терези. Оскільки спроба Італії замінити в «Colonia Egitrea» ці левантинські таляри власними італійськими таллеро Вітторіо-Емануеля виявилася безуспішною [Afram 1992, с.11], то він звернувся до канцлера Австрії Шушніґа (Schuschnigg) з проханням дозволити карбування талярів у Римі. Канцлер, який потребував захисту Муссоліні від Гітлера, згодився припинити карбування цих монет у Відні та передав оригінальні штемпелі з Відня в Рим на карбування левантинських талярів для Абіссинії.

Англія та Франція також відчували значну потребу в забезпеченні талярами Марії Терези для торгівлі в арабсько-африканському просторі, проте Відень уже не мав штемпелів, а Італія практично відмовилася забезпечувати їх талярами. Тому обидві держави були вимушені виготовити штемпелі на основі уже відкарбованих талярів. Парижу це вдалося краще ніж Лондону, який використав як основу для копіювання потерту монету, внаслідок чого в лондонських карбуваннях з'явилися суттєві відхилення від віденського карбування. Такі наслідування карбувалися в Лондоні, Парижі та Брюсселі з 1936 по 1940 р., сягнувши разом із італійськими карбуваннями 45 млн штук. Проте німецька блокада Великої Британії спонукала Лондон розпочати карбування потрібної монети в м. Бомбей (Індія). З Індії ці монети могли, уникнувши блокаду, легко потрапити до ринків Африки та Середньої Азії.

Рис. 1. Спеціалтар (райхсталяр) м. д. Відень, 1741 р.

Рис. 2. Мадонталяр м. д. Кремніц, 1742 р. (випуск для Угорщини)

Рис. 3. Спеціалталяр м. д. Відень, 1750 р.

Рис. 8. Конвенційний таляр 1765 А, м. д. Відень

Рис. 4. Мадонталяр м. д. Кремніц, 1746 р. (випуск для Угорщини)

Рис. 9. Конвенційний таляр 1765, м. д. Відень

Рис. 5. Конвенційний таляр 1754, м. д. Гал

Рис. 10. Конвенційний таляр 1765, м. д. Галь

Рис. 6. Конвенційний таляр 1755, м. д. Прага

Рис. 11. Мадонталяр 1765 KB, м. д. Кремніц (випуск для Угорщини)

Рис. 7. Мадонталяр 1754 KB, м. д. Кремніц (випуск для Угорщини)

Рис. 12. Конвенційний таляр 1772 А-S, м. д. Галь

Рис. 13. Конвенційний таляр 1773 SC, м. д. Гюнзбург

Рис. 14. Конвенційний таляр 1773 EvS-AS, м. д. Прага

Рис. 15. Конвенційний таляр 1780 PS-1K, м. д. Прага

Рис. 16. Конвенційний таляр 1780 V / SK-PD, м. д. Кременіц

Рис. 17. Мадонталяр 1767(K) EvM-D, м. д. Кременіц (випуск для Угорщини)

Рис. 18. Кронталяр (хрестовик, кряжовий таляр) 1775, м. д. Брюссель (випуск для австрійських Нідерландів)

Рис. 19. Дукатон 1750, м. д. Антверпен (випуск для австрійських Нідерландів)

Рис. 20. Таляр 1766, м. д. Гюнцбург (випуск для Бургау)

Рис. 21 Йоахімсталяр 1758, м. д. Прага-Йоахімсталь (Богемія)

Рис. 22. Скудо 1779, м. д. Мілан (випуск для австрійської Ломбардії)

Рис. 23. Конвенційний таляр 1757, м. д. Відень (власне Австрія)

Рис. 24. Конвенційний таляр 1771 IC-SK, м. д. Відень (власне Австрія)

Рис. 25. Конвенційний таляр 1764, м. д. Галь (Тіроль)

Рис. 26. Конвенційний таляр 1776 VC-S, м. д. Галь (Тіроль)

Рис. 27. Мадонталяр 1778 В/SK-PD, м. д. Кремніц (випуск для Угорщини)

Рис. 28. Мадонталяр 1775(K) SK-PD, м. д. Кремніц (випуск для Угорщини)

Рис. 29. Конвенційний таляр 1757, м. д. Прага (Богемія-Чехія)

Рис. 30. Конвенційний таляр 1773 EvS-AS, м. д. Прага (Богемія-Чехія)

Рис. 31. Конвенційний таляр 1761, м. д. Карлсбург (Трансільванія)

Рис. 32. Конвенційний таляр 1780 AH-CS, м. д. Карлсбург (Трансільванія)

Рис. 33. Конвенційний таляр 1765 G/ SC, м. д. Гюнцибург
(Передня Австрія – Бургау)

Рис. 38. Конвенційний таляр, 1780 SF (карбування ХХ ст.)

Рис. 34. Конвенційний таляр 1780 SF, м. д. Гюнцибург (Передня Австрія – Бургау)

Рис. 39. Конвенційний таляр 1780 AH-CS, м. д. Карлсбург (посмертне карбування ХVIII ст.)

Рис. 35. Конвенційний таляр 1780 SF, м. д. Гюнцибург (карбування 1783–1795 рр.)

Рис. 40. Конвенційний таляр 1780 AH-CS, м. д. Карлсбург (карбування початку ХІХ ст.)

Рис. 36. Конвенційний таляр 1780 IC-FA, м. д. Відень (карбування 1780–1790 рр.)

Рис. 41. Конвенційний таляр 1780 PS-İK, м. д. Прага

Рис. 37. Конвенційний таляр, 1780 SF, м. д. Відень (карбування 1830–1840 рр.)

Рис. 42. Конвенційний таляр 1780 ST-SF, м. д. Мілан (карбування 1790–1802 рр.)

Хоча після війни – в 1946 р. Відень знову розпочав карбування левантинських таларів із зображенням Марії Терези, однак Брюссель, Лондон та Париж продовжили карбування в 1950-х роках, причому Париж карбував аж до 1966 р. Крім того, карбування таларів у Великій Британії (крім Лондона) перейняв на себе Бірмінгем (емісії 1949 та 1953 рр.).

За цей час великий попит на талари істотно знизився. Саудівська Аравія зняла з обігу талари у 1928 р., а Абіссінія (Ефіопія) – одразу ж після війни у 1945 р. ці монети демонетизувала. У Ємені, Адені та Кувейті, попри часту появу на східних базарах, з кожним роком знижувалася потреба в левантинських таларах. Проте монету і дали карбують у Відні як сувеніри. Загальний обсяг цих таларів (разом із сучасними новочеканами), що на 1897 р. налічував ще 200 млн екз., сягнув наприкінці ХХ ст. 320 млн екз. Враховуючи обсяги 120 млн екз. за 100 років, можна визначити, що за цей період щороку карбували нові 1 млн 200 тис. монет. Нинішні обсяги не наближаються до цього рівня.

Характерні ознаки для розрізнення левантинських таларів

Кількість левантинських таларів, зазначених у каталогах, звичайно варіює до 9 типів, що, як правило, розрізняються за ініціалами монетних майстрів, які працювали на різних монетних дворах. Відень репрезентують: IC-FA: J.A. Cronberg (монетний майстер: м.м.) та Franz Ignaz von Aicherau (управитель монетарні: у.м.); Гюнцибург (Передня Австрія) представляють: G (Guenzburg), SC (монетний майстер Tobias Schoebl та управитель Josef Hubert von Clotz) або SF (м.м. Tobias Schoebl & у.м. Josef Faby); помилкове і тому рідке FS замість FS; TS-IF: Tobias Schoebl & Josef Faby; ST/SF – Anton Stehr, Tobias Schoebl & Josef Faby (1797). До Праги відноситься позначення: PS-IK (м.м. Paul Erdmann von Schwingerschuh; м.у. Ignaz Kendler), до Кременіці (В): B-SK-PD (м.м. Sigismund Klemmer von Klemmersburg; м.у. Paschal Joseph von Damiani), а до Карлсбурга (нині Альба-Юлія, Румунія): AH – GS (м.м. Anton Josef Hammerschmid; у. м. Gottfried Schickmayer von Steindelbach) [Szaivert 3-83, Каглян, Огуй, Танащук 1997, с.31].

Вальтер Гафнер [1984, с.3] розрізняє, однак, до 138 варіантів левантинських

таларів. Крім ініціалів (S.F.; IC-FA. тощо), у різних, у т. ч. пізніших карбуваннях можна виявити ряд відмінностей. Це:

- тип бюсту (молодий, середній, старший; типовий перечекан);
- типи гербів на центральному щитку;
- тип центрального гербового щитка (заокруглений, загострений, з крапковим завершенням);
- 3 типи бургундських хрестів та 3 типи крапок після позначення років (7 основних варіацій);
- три типи брошок (овальна без діамантів; овальна з діамантами; кругла з діамантами);
- різна кількість діамантів;
- різна кількість перлин в діадемі;
- різнотипні хвостові оперення тощо.

Число перлин у діадемі звично буває 7 чи 8, проте інколи спостерігається 4, 5 чи 6 перлинок, а іноді навіть 9. Інша характерна відмінність – це брошка, яка здебільшого буває овальною, а рідше – круглою (як правило, на таларах старшого типу). Її оточують 9, рідше 10 діамантів, проте нестандартна пражська версія налічує 11 діамантів. На ряді семигородських карбувань перлинок узагалі немає. Крім того, спостерігаються відмінності у хвостовому оперенні орла і в формі та змісті щита, де може з'явитися зображення одноголового орла (знизу справа). Загальновідомо, що на так званих прижиттєвих карбуваннях фіксується чи не фіксується крапка після запису року 1780.X.

Італійські карбування (1935–1945) мають дещо менший – 40-міліметровий діаметр і тому дещо меншої ваги (28,07 г). Крім того, за даними італійських спеціалістів, через голову правительки тягнеться тонесенька лінія як дефект штемпеля.

На паризьких карбуваннях (за винятком “випалої” другої перлини на діадемі імператриці) відсутні значні відмінності, які здебільшого проявляються на гурті. На цих таларах брунька не така кругла як на віденських, а трипелюсткова прикраса завершується дугою, а не проходить гостро як на віденських карбуваннях. На реверсі хвостові пера орла завернуті назовні виглядають значно тоншими ніж звично.

На тогочасних карбуваннях Великої Британії через відсутність штемпелів у Лондоні з'явилися суттєвіші варіанти. Реверс, через використання потертої монети як

взірця, виглядає дещо незграбно та затерто, що особливо простежується на нижньому краю імперської корони та хвостовому оперенні. Шрифт аверса виглядає більшим, ніж в австрійських карбувань. В оформленні гурта відсутні ряд деталей.

Як італійські, так і британські та французькі варіанти незважаючи на досить великий обсяг (45 млн шт.), в Європі не досить часті – багато з них переплавили, а інші залишилися прикрасами в Африці.

За кордоном на талари часто наносилися контр-марки – маленькі додаткові знаки, які здебільшого засвідчували, що талар офіційно ввезено та за нього стягнуто податок. Часто цим знаком вказувалося і територіальне обмеження на його користуванням. Такі контр-марки з'являлися на таларах, що перебували в обігу в країнах Португальської корони (Мозамбік), Аравійського півострова та Китаю. Відома велика кількість різновидів суто левантинської продукції.

Підводячи підсумки, зазначимо, що удосконалення монетної техніки суттєво поліпшило якість таларної продукції, яка завдяки цій обставині завоювала східний (левантинський) ринок. Карбування левантинських таларів Марії Терези дало можливість отримати значні прибутки не лише приватним особам, а й державі, яка продовжила ефективно та прибуткове карбування й після смерті імператриці. Перенесення карбування в ХІХ ст. з Гюнцибургу в ряд інших монетних дворів (Мілан, Венеція, Прага) допомогло інтенсифікувати їх виробництво, залучаючи місцеві запаси срібла. У ХХ ст. карбування левантинських таларів перебрали на себе (внаслідок зовнішньополітичних обставин) ряд європейських держав (Англія, Франція, Бельгія), що призвело до зростання монетного обсягу, який сягнув 320 млн екз. У перспективі доцільно простежити обсяги монетної продукції за роками для кожного з відомих монетних дворів.

Використана література

1. Огуй О. Д. Історія обігу грошових одиниць та їх найменувань на Буковині. Австрійський час (1774–1918). – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 576 с.

2. Каглян О., Огуй О., Танащук Н. Грошовий обіг монет Австрійської імперії в Західній Україні в ХVІІІ–ХХ ст. // Нумізматики і фалеристика. – 1997. - № 4. – С. 28–43.